

НЕМЕНЛИВИТЕ ИЗРАЗИ ВО КНИЖЕВНИОТ ПРЕВОД ОД ПОЛСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Лидија Танушевска

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје

lidkapol@yahoo.com

Во овој труд се разгледуваат неменливите зборови и изрази како модификатори на значењето на текстот. Се служиме со полскиот термин модулант и класификацијата на модулантите според М. Гроховски, затоа што терминот е прифатен во полската наука за преводот како заеднички за единици од рамништето на текстот, чија категоријално-граматичка природа е разнородна: од традиционалните партикули, генетичките прилози, некои заменки, честопати и предлози, па дури и до интенционални сврзници, како и цели јазични фрази. Анализата се заснова на примери од полски книжевни дела и нивните еквиваленти во македонскиот превод, односно на разликите во преводот врз основа на значенските нијанси што ги внесуваат модулантите. Тие се интересни во поглед на преводот, бидејќи внесуваат нијанси во значењето на текстот, како на пример, логичка валоризација, модална оценка, вмешаноста на говорителот во содржината на текстот и сл. Јазичните еквиваленти не се секогаш функционално соодветни на дополнителните значенски нијанси, па затоа се појавуваат разлики во преводот. Тие разлики произлегуваат понекогаш поради употребата на функционално несоодветни еквиваленти, а понекогаш и поради испуштањето на овие „факултативни“ елементи, што се должи на погрешното традиционално лингвистичко сфаќање дека се небитни за текстот. Анализата има цел да го покаже токму спротивното, односно дека тие се важни за текстот и, особено, за преводот.

Клучни зборови: неменливи изрази, модуланти, терминологија, превод, еквиваленти

UNDECLINABLE EXPRESSIONS IN LITERARY TRANSLATION FROM POLISH TO MACEDONIAN LANGUAGE

Lidija Tanuševska

Ss. Cyril and Methoduis University, Skopje

lidkapol@yahoo.com

This paper looks at indeclinable words or expressions at discourse level, treating them as upgraded elements of propositional meaning and modifiers of textual meaning. Given their function, we use the polish term *modulants* and apply the classification of these discourse elements as suggested by Grochowski. The term is accepted in Polish translation science as being common to units of text whose categorial-grammatical nature is diverse: it can include traditional particulates, genetic prepositions, some pronouns, often pronouns, evaluative or affective character, and even and intentional conjunctions, as well as whole language phrases with an established morphological structure. The analysis is based on examples from Polish literary works and their equivalents in the Macedonian translation, i.e., on the differences in translation based on the semantic nuances introduced by the modulators. Language equivalents do not always perform the same function, thereby fitting the additional nuances of meaning and causing differences between the original and the translation. Those differences arise either through the use of functionally misfit equivalents or through omitting these so called “facultative” elements, following the wrongly traditional linguistic understanding of their usefulness for the text. The analysis aims to show exactly the opposite— that is, that they are important for the text and, in particular, for the translation.

Keywords: unchangeable expressions, modulants, terminology, translation, equivalents

1 Терминологија и класификација на неменливите изрази

Според традиционалното лингвистичко дефинирање на неменливите изрази, тие се слободни форми што ја модификуваат смислата на исказот и имаат помошна улога во структурата на текстот, односно може да се наречат „факултативни“. Со оглед на тоа што во полската и во македонската терминологија постојат разлики и не е јасно разграничена една зборовна група со доволна изделеност од другите зборовни групи, во овој текст се обидуваме да опфатиме дел од нив, главно, во рамките на функционирањето во преводот. Во полската синтакса се смета дека партикулата не е универзален поим и дека начинот на сфаќање на нејзиниот опсег не зависи само од природниот јазик туку и од термилошките конвенции прифатени од научниците (Grochowski et al. 2014: 14). Полските лингвисти поаѓаат од тезата на Клеменшевич дека партикулата не е составен дел на реченицата, не учествува во нејзината структурна градба, туку само внесува дополнителна карактеристика. Во последно време се прифаќа становиштето на Вјежбицка дека тоа се метатекстуални изрази со неграматички карактер. Целта на овој труд е да ги опфати не само партикулите, кои претставуваат само еден тип неменливи изрази, туку и модалните зборови, извиците и други изрази што внесуваат некаква модалност во текстот. Затоа, овде се служиме со терминот „модулант“, кој е воведен во синтаксата на полскиот јазик од страна на Станислав Јодловски (Jodłowski 1976), кој се води од една поширока категорија од рамништето на анализата на текстот, а не на реченицата, па опфаќа различни зборовни групи. Терминот е прифатен во полската наука за преводот како заеднички за единици од рамништето на текстот чија категоријално-граматичка природа е разнородна: може да ги сочинуваат и традиционалните партикули, генетичките прилози, некои заменки, честопати и предлози што имаат оценувачки или афектирачки карактер, па дури и интенционални сврзници, како и цели јазични фрази со установена морфолошка структура (Pawełec 2000). На синтаксичко ниво модулантите се определуваат и со називот „надградени елементи на исказот“ или „синтаксички модификатори“. Од друга страна, во семантичката анализа тие се нарекуваат „прагматички оператори“ или „спојувачи на текстот“.

Модулантите би биле еквивалент на терминот *дискурсни маркери* и во нивните дистинктивни обележја се вбројуваат, на пример: логичката валоризација, модалната оценка, назначувањето на степенот на знаењето за реалноста на содржината, вмешаноста во ситуациите или коментирањето на содржината преку ослабување или потсилување на нејзината вистинитост или преку објективизација или субјективизација на текстот. Модулантите играат многу важна улога и во процесот на насочувањето на вниманието на читателот. Во овој текст е искористена анализата од еден поголем труд (Танушевска 2010), во кој, од аспект на теоријата на превод, се претставени повеќе преведувачки

стратегии, а модулантите влегуваат во тој состав како еден елемент во процесот на преведувањето на кој треба да му се посвети посебно внимание. Таму се потпираме на класификацијата на Макеј Гроховски (Grochowski 1986) на неменливите изрази, во која спаѓаат: партикули, модификатори на декларативноста, дополнувања или доопределби, адноминални оператори, адноминално-адвербални оператори, сврзници и други лексеми во функција на модуланти. Класификацијата е направена според следниве критериуми: нивната (не)самостојност во исказот, (не)зависност од вербалниот контекст, (не)врзувачката функција, (не)имплицирањето на определени граматички форми на глаголот, (не)влегувањето во синтаксички однос со именката и/или глаголот и др. Ваквата поделба ни се чинеше соодветна за илустрација на главните проблеми околу преводот на модулантите.

Во овој текст се исклучени од анализата само партикулите и сврзниците од оваа класификација, кои се претставени на друго место (Танушевска 2018).

1.1 Модификатори на декларативноста

Модификатори на декларативноста е термин што е навлезен во полската терминологија токму од оваа класификација на Гроховски и се употребува и во најновиот *Голем речник на њолскиот јазик*, издаден од Полската академија на науките (WSJPPAN). Авторите што го обработуваат делот за функционалните единици, ги дефинираат како единици што отвораат позиција која е граматички и семантички маркирана и, за разлика од партикулите, која има силно ограничено индивидуално врзувачко својство и ја обликува модалната рамка на исказот (Grochowski et al. 2018). Се работи за неменливи изрази што ја модификуваат „исказноста“, па затоа и не се појавуваат во исказни реченици, влегуваат во синтаксички однос со глаголот, но не имплицираат определени граматички форми на глаголот, за разлика од операторите на начин. Во оваа класа модуланти влегуваат разнородни лексеми, кои имаат едно заедничко синтаксичко својство – утврдениот збороред – тие секогаш се појавуваат на првата линеарна позиција на исказот (некои од нив, како *że* и *no*, може да му се додадат на глаголот во постпозиција).

Анализата во овој труд не ги опфаќа сите модуланти, туку само оние што се појавуваат во ексцерпираниот материјал, кои воведуваат некакви разлики во оригиналниот и во целниот текст. Па, така, во следниов пример се појавува полскиот модулант *nuż*, кој го квалификувавме како модификатор на декларативноста, затоа што овде ја врши токму таа функција на модификување на исказниот начин и воведува нијанса на страв:

- (1) *Nikt się nie dowie, jestem tego pewna, ani żona, ani ściana, nawet ptak, bo nuż wyśpiewa.*
(Szyborska https://poezja.org/wz/Szyborska_Wisława/29/Odkrycie)

‘Никој нема да дознае, за што сум сигурна, нију жената, нију сигурно, ја дури ни ишцајта, која можеби ќе иројее.’ (Шимборска 1996: 54)

Токму поради таа нијанса на страв, преводот ни се чини неадекватен. Како негов еквивалент во македонскиот јазик најмногу би одговарала апрехенсивната партикула *да не*, која исто така изразува вознемирена емоционална состојба на говорителот – тој чувствува страв, но нема намера да му се наметне на соговорникот (Бужаровска и Митковска 2017): *Никој нема да дознае / нију жената, нију сигурно / ја дури ни ишцајта – да не иројее случајно?* Со истиот ефект примерот би можел да се преведе и на следниов начин: *а што ако иројее?* Карактеристично за полскиот јазик е што потсилувачкото, експресивно дејство може да се добие со додавање на партикулата *-ż/-że* на различни видови зборови. Таа може да ѝ се додаде на заменката и да придобие експресивност, бидејќи самата полска заменка *co* ‘што’ во ваков израз покажува чудење, изненаденост, восхитеност. Пример:

- (2) *Cóż za podwieczorek!* (Gombrowicz 1987: 37)
 ‘**Каква** ужина!’ (Гомбрович 2000: 38)

И во следниов пример вака употребениот модулант ја модификува декларативноста:

- (3) *Któż mógłby podać w wątpliwość jego stopę rasową...* (Gombrowicz 1987: 35)
 ‘**Кoj** би можел да се посомнева во неговото расно и високо засводено стапало...’ (Гомбрович 2000: 37)

Во македонскиот јазик нема соодветен еквивалент, па затоа и во двата примера не е толку нагласена модалноста како во полскиот текст. Оваа партикула може да ѝ се додаде и на прашалната заменка:

- (4) *I czyż nie ja to wszystkoywołałem...* (Gombrowicz 1987: 35)
 ‘**Дали** го предизвикав јас сето тоа...’ (Гомбрович 2000: 36)
- (5) *Czyż nie były interesujące, a nawet rozkoszne, te zatoczki nad czołem...* (Gombrowicz 1987: 35)
 ‘**Зар** не беа интересни, или дури прекрасни тие залистоци над челото...’ (Гомбрович 2000: 37)
- (6) *A ta białość cery, czyż nie była białością trubadura?* (Gombrowicz 1987: 35)
 ‘А таа белина на тенот, **зар** не беше тоа белина на трубадур?’ (Гомбрович 2000: 37)

Во македонскиот јазик ваквата експресивност обично се постигнува со *зар, зарем*, која за разлика од другите прашални партикули сигнализира емоционално неприфаќање на позитивниот одговор поради негативен став кон пропозицијата изразена во прашањето (Бужаровска и Митковска 2017). Имаме и типичен пример кога спротивниот сврзник со партикула, која го сместува во модификатори на декларативноста, на целиот исказ му дава модална нијанса – на изненадување и чудење. На пример:

- (7) *choć dzióbek jeszcze tutejszy. W dodatku – ależ się wierci!* (Szyborska, <https://literatura.wywrota.pl/wiersz-klasyka/40541-wisla-wa-szyborska-psalm.html>)
 ‘иако клунчето му е уште тукашно. И глеј – **ама** се врти!’
 (Шимборска 1996: 71)

Исто така, на ваков начин, како модификатори на декларативноста, може да бидат употребени и прилози, како во следниот пример прилогот за место, кој тука, сепак, има значење на причина, а не на место:

- (8) *Skądże jednak we mnie taka wrażliwość na ciało?* (Gombrowicz 1987: 36)
 ‘Од **каде** во мене таква осетливост за тело?’ (Гомбрович 2000: 37)

Овде партикулата додадена на прилогот уште повеќе го нагласува чудењето. Исто како и во претходните примери, во македонскиот превод не е нагласено чудењето, неверувањето, изненаденоста изразени со полскиот модулант. Како модификатор на декларативноста се појавува полскиот модулант *no*. Неговото основно значење е потсилување на потврдата:

- (9) *...i powiedziałem: no, pan, panie doktorze, na pewno chyba nie siedział...* (Andrzejewski 1983: 85)
 ‘...и му реков: **па** вие, господине докторе, веројатно не сте биле в затвор...’ (Анджејевски 1995: 87)

Во овој пример модалниот збор *chyba* очигледно покажува и некаков субјективен став на говорителот, односно извесно двоумење, несигурност, односно потсилување и на сомневањето, а модулантот *no* внесува информација на изнудување некаква акција, во случајов на исповед на докторот. Во следниов пример, исто така, покрај експресивноста на потврдата, *no* покажува и извесно замислување на говорителот во однос на претходниот контекст и тоа што треба да го каже тој во врска со него, односно сукцесивност.

- (10) *Tymczasem słońc ejuż się podniosło. No, pomyślałem, dobre i to.* (Lem 2006: 63)

‘Во меѓувреме сонцето веќе се беше издигнало. **Па**, си помислив, добро е и тоа.’ (Лем 1989: 50)

Имаме и пример каде што истиот модулант влегува во синтаксички однос со глаголот *proszę* ‘молам’ и изразува восхит и чудење, а искажува и позитивен, потврден став на говорителот кон тоа на што му се восхитува или чуди:

- (11) – *Jakub będzie rozsądny, Jakub posłucha, Jakub niebędzie uparty. No, proszę... Jakub, Jakub...* (Schulz 1991: 29/30)
 ‘- Јакуб ќе биде разумен, Јакуб ќе послуша, Јакуб нема да биде упорен. **Ете така...** Јакуб, Јакуб...’ (Шулц 2004: 53)

Во ексцерпираниот материјал најчести се примерите каде што овој модулант е преведен со македонскиот *īa*, што укажува на тоа дека *īa* има многу значења и функции во однос на модификувањето на значењето. Карактеристично за модификаторите на декларативноста е тоа што тие се претставници на полифункционални зборовни групи, па затоа и некои од нив ќе се среќаваат во понатамошниот текст.

1.2 Дополнувања или доопределби

Дополнувањата, т.е. доопределбите се неменливи изрази, кои за разлика од сите други неменливи изрази можат да стојат самостојно во текстот – тие заменуваат искази што се зависни од јазичниот контекст. Во оваа анализа издвоивме само два модуланта од овој тип поради нивната специфика при преведувањето на македонски. Другите и во двата текста на двата јазика би имале соодветни еквиваленти, односно нема колебања во преводот.

Во таква функција може да се најде модулантот *no*, кој претходно беше обработуван како модификатор на декларативноста.

- (12) – *Pan jest psychologiem, doktorze Kelvin?*
 – *Tak. A co?*
 – *Uczonym?*
 – **No tak. Jaki to ma związek...** (Лем 2006: 51/52)
 ‘- Вие сте психолог, докторе Келвин?
 – Да. А зошто?
 – Научник?
 – **Па**, да. Каква врска има тоа...’ (Лем 1989: 40)
- (13) – *To znaczy, chciałem oczywiście powiedzieć, że duże Lemury bez wstydu utrzymują, że Lemury tak się nazywają, bo mieszkają w Lemurii, podczas*

kiedy każdy Lemur o zdrowym rozsądku wie, że jest odwrotnie, że Lemuria tak się nazywa, bo w niej mieszkają Lemury.

– *No tak – powiedział przybysz, który sprawy nie znał - a czy można udowodnić, co było pierwsze – nazwa Lemurów czy nazwa Lemurii?* (Kołakowski 1998: 123)

‘– Се разбира, сакав да кажам, дека големите Лемурици без срам тврдат оти Лемуриците се викаат така зашто живеат во Лемурија, додека секој разумен Лемурец знае дека е обратно и дека Лемурија се вика така затоа што во неа живеат Лемурици.

– **Но**, добро – рече дојденецот кој не беше запознаен со работата - а дали може да се докаже што беше прво – името на Лемуриците или името на Лемурија?’ (Колаковски 2002: 182)

Во овие два примера имаме различен превод на истиот модулант – и во двата случаја како потврдување, односно замена на доопределбата *ga*. Во првиот случај имаме работа со исказ во кој постои можност да се загрози лицето на соговорниците, се укажува на некој проблем на интерперсонално ниво – постои сигнализирање дека постои некакво несогласување (Кусевска 2014). Во ваквите искази *īa* се среќава во комбинација со други дискурсни маркери, во случајов со *ga*: *īa ga* – како сраснат граматикализиран израз, кој ја потсилува потврдата. Во вториот пример, пак, полскиот модулант е употребен за да се изрази неексплицитното несогласување на соговорникот, односно ублажено несогласување, а во македонскиот превод е предадено со спротивниот сврзник *но*, кој му одговара на *īa* во однос на адверсативноста.

Во разговорниот јазик многу почесто се јавува *no* самостојно, како доопределба со потврдно значење, а често и само како сигнал на поттикнување на акција, односно разговор, т.е. континуација на текстот, како во следниов пример:

(14) – *Czy byłam... chora?*

– *No... można to tak nazwać. Tak, przez jakiś czas byłaś trochę chora.* (Lem 2006: 68)

‘– Дали бев... болна?

– Па... би можело така да се рече. Да, извесно време беше малку болна.’ (Лем 1989: 53)

Освен на потврдата, овој модулант може да означува експресивно поттикнување и на одречувањето. На пример:

(15) – *No to nie – powiedział Gyom.* (Kołakowski 1998: 36)

‘– **Тогаш ништо** – рече Гиом.’ (Колаковски 2002: 52)

И последниот пример со овој модулант е пример каде што тој има функција на поттикнување на некаква акција:

- (16) *No, teraz będzie koniec! – pomyślałem z satysfakcją.* (Lem 2006: 64)
 ‘Па, сега ќе биде крај! - си помислив со задоволство.’ (Лем 1989: 51)

Од овие неколку примери се гледа дека најчесто како еквивалент на овој модулант во македонскиот превод се појавува *īa*. Како доопределување во полскиот јазик се појавува и *już*, кој во зависност од употребата функционира како прилог за време и како партикула со експресивно-потсилувачко значење, според претходно споменатата класификација на Гроховски. Пример:

- (17) – *Wracaj do ziemianki. Już. Ja zaraz przyjdę.* (Tokarczuk 2000: 144)
 ‘– Вракај се во земјанката. **Ајде**. Јас веднаш ќе се вратам.’ (Токарчук 2007: 178)

Овде е невозможно да се преведе овој модулант со неговото основно значење за време *веќе*, бидејќи е употребен како настојување да се изврши побрзо работата, со тон на нетрпеливост. А, *ajże* е токму таков модулант, кој според класификацијата што овде се применува, може да стои самостојно и да заменува јазичен контекст.

1.3 Адноминални оператори

Адноминалните оператори се неменливи лексеми, не се употребуваат самостојно, немаат врзувачко својство, се појавуваат во исказни реченици, влегуваат во синтаксичка релација со именката, а не влегуваат во релација со глаголот. Синтаксичките ограничувања во поврзувањето со именките се различни за различни оператори, како и нивната линеарна позиција во однос на именката, иако е таа, горе-долу, стабилизирана. Како ваков модулант се појавува *tuż*, со значење на ‘непосредна близина, сосема блиску’. Во македонскиот превод во два примери тој е предаден со *веднаш*, со кое се доловува донекаде таа нијанса на поголема блискост, а во последниот, третиот пример (20), едноставно е изоставен:

- (18) *Sukienka drgała delikatnie tuż pod koniuszkiem lewej piersi, w takt bijącego serca.* (Lem 2006: 64)
 ‘Фустанот нежно трепереше **веднаш** под врвчето на левата града, во ритмот на отчукувањата на срцето.’ (Лем 1989: 51)
- (19) *Przyłożyłem go do skóry, tuż nad miejscem, gdzie różowiała pół okrągła, symetryczna blizna...* (Lem 2006: 67)

‘То допрев до кожата и го забодев во телото **веднаш** над местото над кое се црвенееше полутркалеста, симетрична лузна.’ (Лем 1989: 52)

- (20) ... – *rozmyślałem leżąc na pledzie, na trawie, mając tuż przy twarzy wilgotny chłód ziemny.* (Gombrowicz 1987: 34)
 ‘... – размислував лежејќи на ќебето, на тревата, имајќи го **до лицето** влажното студенило на земјата.’ (Гомбрович 2000: 36)

Најблизок модулант со вакво значење во македонскиот, очигледно, е *веднаш, до/над...*, кој го засилува значењето на блискоста или прецизноста на прилошкиот израз за место и, впрочем, му одговара на полскиот *zaraz*. Во следниот пример имаме ваква употреба на овој модулант, не како прилог, туку како адноминален оператор:

- (21) – *Ta granica idzie zaraz za Taszowem, za Wolą i za rogatkami Katuszowa.* (Tokarczuk 2000: 112)
 ‘ - Оваа граница поминува **веднаш** зад Ташув, зад Вола и зад меѓите на Котушув.’ (Токарчук 2007: 139)

Специфичен модулант од овој тип е полскиот *byle* ‘било’, кој влегува во релација со замена и има значење на „еден од многуте, најмалку важен, незначителен, слаб, неквалитетен“. На пример:

- (22) ...*Gyom dobrze zrobił, bo dzięki temu chodziła po mieście cała w czerwieni i wszyscy wiedzieli, że nie jest **byle kim**...* (Kołodowski 1998: 38)
 ‘... Гиом стори добро, зашто шеташе низ градот целата црвена и сите знаеја дека не е **никој и ништо**...’ (Колаковски 2002: 56)

Во конкретниов пример преведувачот на македонски се одлучил да употреби друг фразеолошки израз со слично значење – „сосема безвреден, безначаен“, но, сепак, повеќе стилски обоено отколку што е тоа нагласено во полскиот текст, но во поширок контекст, од целиот расказ, може да се прифати и тој како адекватен.

1.4 Адноминално-адвербални оператори

Адноминално-адвербалните оператори се неменливи зборови, кои не се употребуваат самостојно, немаат сврзувачка функција, се појавуваат во исказни реченици, влегуваат во синтаксички однос и со именката, како и со глаголот. Тие уште се нарекуваат и лимитативни оператори (Grochowski et al. 2018) и отвораат место за израз кој опишува својство што зафаќа високо или ниско место на скалата во споредба со очекувањата на говорителот. Во

овој текст опфаќа само два од овие оператори, бидејќи не станува збор за анализа на сите можни модуланти во преводот, туку само за илустрација на нивното модулирање на значењето во преводот. Некои од овие оператори, освен во синтаксичка врска со именката, можат да влегуваат и во синтаксичка врска со придавка или број. Ваков оператор е *prawie*, со значење дека тоа за што станува збор не е реализирано и дека недостасува малку за да се реализира. Веројатно токму затоа што ваквиот модулант во следниот пример е во синтаксичка врска со лексема што означува нефактивност (*jak*), во македонскиот превод, тој е изоставен и предадена е само нефактивноста:

- (23) *...przeprosilem mego wspótrozmówcę i poszedłem do pokoju, ale chociaż byłem **prawie jak sam**, bo Pułkownik spał, a Rafał grał na oddziale kobiecym w warszawy, pracować nie mogłem...* (Andrzejewski 1983: 86)
 ‘...му се извинив на соговорникот и отидов во собата, но иако бев **како да сум сам**, зашто Полковникот спиеше, а Рафал играше дама во женскиот оддел, не можев да работам...’ (Анджејевски 1995: 89)

Со оглед на тоа што овде се појавува *како да*, кое ја означува таа нефактивност, односно се работи за хипотетичка споредба или замислена ситуација, преведувачот веројатно сметал дека е тоа доволно за да се долови значењето на целиот израз, бидејќи од контекстот се гледа дека говорителот, сепак, не е сосема сам и додавањето на *rechisi* изгледа редундантно во однос на контекстот, иако овој модулант внесува индивидуален став кон искажаното. Во следниот пример истиот модулант е во синтаксичка врска со придавката и именката од именската група, што се чини понормална конструкција за преведувачот за да го предаде со негов еквивалент:

- (24) *To on operował **prawie ślepa** żonę Sacharowa.* (Herling-Grudziński 1999: 9)
 ‘Токму тој ја оперирал **речиси** слепата жена на Сахаров.’ (Херлинг-Груѓински 2006: 9)

Во овој случај изоставувањето на модулантот би внел сосема различна содржина од фактичната, бидејќи тој внесува информација дека жената, сепак, малку гледа. Во следниот пример имаме илустрација на синтаксички однос на адноминално-адвербалниот оператор *aż* со глаголот:

- (25) *Tak wędrowaliśmy z matką przez dwie słoneczne strony rynku... **Aż wreszcie na rogu ulicy Stryjskiej weszliśmy w cień apteki.*** (Schulz 1991: 6)
 ‘Така шетаваме со мајка ми по двете сончеви страни на плоштадот.... **Додека** најпосле, на аголот на улицата Стријска, не влезевме во сенката на аптеката.’ (Шулц 2004: 10)

Интересно е што неговиот еквивалент во македонскиот јазик е еден кога се работи за синтаксички однос со глаголот, а друг кога се работи за синтаксички однос со именката. Во првиот случај еквивалент може да биде (*сè*) *додека* или (*сè*) *дури*, со значење на ограниченост на дејството, а во вториот е исклучена можноста да се појави *додека*, што укажува на тоа дека *дури* има повеќе од едно значење, во зависност од контекстот:

- (26) *To tuta jzaczynala się Wielka Nizina Panońska, by sięgnąć aż po Belgrad.*
(Stasiuk 2008: 182)

‘Токму тука започнуваше Големата Панонска Низина која стига **дури** до Белград.’ (Сташук 2006: 94)

Значењето што го внесува тука модулантот е дека дејството се одвива во поголема мера од очекуваното во однос на просторните граници. А, во следниот пример *дури* и е избегнат овој модулант со замена што не е адекватна:

- (27) *Moja racja aż łuną uderzyła w niebo.*
(Szyborska <https://literatura.wywrota.pl/wiersz-klasyka/40491-wislawaszyborska-monolog-dlakasandry.html>)

‘Моето право **како** пожар удри в небо.’ (Шимборска 1996: 99)

Македонскиот модулант изразува нефактивност, хипотетичка споредба, а полскиот може да изразува временска граница, постигнување цел, нагла промена на ситуација, граница на некакво набројување, степен на интензивност итн. Изоставувањето на модулантот *дури* не ни дава информација за интензитетот на дејството во однос на очекувањето на говорителот.

1.5 Други лексеми во функција на модуланти

Овде како интересни за преводот споменуваме неколку модуланти, кои според своите својства не влегуваат во ни една од изделените класи, туку се сметаат за изделени лексеми што имаат модално значење. Таков е модулантот *ото*. Тоа е израз што може да го насочува вниманието на неког или на нешто, да претставува неког или нешто; може да укажува на неког или на нешто за што се зборувало претходно, кого (што) очекуваме да го здогледаме; може да претходи на некакво сумирање на нешто што претходно било набројано и др. Не може да се употребува самостојно, нема врзувачка функција, влегува во синтаксичка врска со именката и со глаголот, се појавува во исказни реченици. Исто така, се среќава и со потсилувачката партикула *-ż*:

- (28) *Otóż zanim Zły Człowiek stał się Złym Człowiekiem, był zwyczajnym chłopem, który popełnił straszną zbrodnię...* (Tokarczuk 2000: 23)

‘**И така значи**, Лошиот човек, пред да стане Лошиот човек, бил обичен селанец, кој извршил страшно злосторство...’ (Токарчук 2007: 27)

Во овој пример модулантот има значење на сукцесивност, но имаме и понагласена експресивност во полскиот текст отколку во македонскиот, токму поради употребата на овој модулант како израз што потсилува извесен елемент од исказот. Како модулант кој укажува на некогаш за кого претходно се зборувало и очекуваме да се појави во текстот, се појавува во следниов пример:

(29) *Oto młody człowiek, mądry i szlachetny, schwytyany przez rzymskich żołnierzy, czekał w celi jerozolimskiego więzienia na wyrok prokuratora Judei.* (Chwin 2004: 261)

‘**Се работеше** за млад човек, мудар и благороден кого го заробуваа римските војници. **Тој** чекаше во ќелијата на Ерусалимскиот затвор на пресуда од прокураторот на Јудеја.’ (Хвин 2006: 76)

Во македонскиот превод немаме такво нагласено насочување на вниманието, туку имаме нормален тек на раскажувањето, кое продолжува понатаму, бидејќи не е употребена форма што би внела некаква модална нијанса. Исто и во следниот пример полскиот модулант го насочува вниманието на извесен елемент од исказот, кој претходно е споменат. На пример:

(30) *Oto po latach, uratowany od haniebnej śmierci na krzyżu, szlachetny więzień prokuratora Judei, zostawał stolarzem w warsztacie swojego ojca w mieście Nazaret.* (Chwin 2004: 262)

‘**И така**, по многу години, спасениот од ужасна смрт на крст, благородниот затвореник на прокураторот на Јудеја стана столар во работилницата на својот татко во градот Назарет.’ (Хвин 2006: 77)

Специфично за македонскиот превод на оваа партикула е поголемиот избор во однос на пространствената перспектива:

(31) *I oto naraz jego lęk przed niepoprawnością stał się w nim wyższością i dumą!* (Gombrowicz 1987: 37)

‘**И ете**, одеднаш неговиот страв пред неискривноста го исполни со чувство на надмоќ и гордост!’ (Гомбрович 2000: 38)

(32) *Radzimy czytelnikowi zignorować go z równą lekkomyślnością, jak my czynimy. Oto jego przebieg:* (Schulz 1991: 29)

‘Му советуваме на читателот да го игнорира со иста таква лекомисленост, со каква што и ние тоа го чиниме. **Еве** како се случува тоа:’ (Шулц 2004: 53)

- (33) *Oto spełniało się, przelewało, kończyło i zaczynało, i odtąd wszystko, co się stanie, będzie nijakie i obmierzłe...* (Tokarczuk 2000: 33)
 ‘И еве, се исполнуваше, се прелеваше, свршуваше и започнуваше, и отсега сè што ќе се случи ќе биде никакво и гнасно...’ (Токарчук 2007: 40)

Во следниот пример на полската страна се појавува форма за заповеден начин за I. л. мн. во функција на модулант (на која буквално ѝ одговара македонското *га речеме*), па затоа и е преведено со модалниот збор *на пример*, со кој се постигнува нијанса во начинот на развивање на мислите во умот на нарааторот. На пример:

- (34) *Wszak nie było słuszne i sprawiedliwe czepiać się takich drobnych niedoskonałości, jak, **powiedzmy**, niejaka pulchność i okrągłość zarysowująca się zlekka na policzkach i dłoniach...* (Gombrowicz 1987: 35-36)
 ‘Сепак не беше исправно да се факам на такви ситни несовершености како што е, **на пример**, отеченоста и заокруженоста која лесно се оцртуваше на образите...’ (Гомбрович 2000: 37)

2 Заклучок

Како заклучок може да кажеме дека модулантите играат важна улога во модалната карактеристика на исказот. Нивното присуство или отсуство не ја загрозува површинската структура, туку влијае на значенската, комуникациската и на прагматичката димензија. Особено се важни во говорениот јазик. Во пишуваниот јазик важноста им се гледа токму преку стратегиите при нивниот превод, бидејќи почести се ситуациите кога не постојат еквиваленти на исти партикули, што се должи на нивната природа. Информативната вредност на модулантите е семантички отворена, тоа се елементи на јазикот чија смисла е целосно зависна и многукратно детерминирана од модалната вредност, која претставува фактор што безусловно го оправдува нивното појавување во текстот. Според ова, може да се заклучи дека тие имаат поголемо значење отколку што понекогаш преведувачот мисли дека го има и дека во одредени случаи внесува голема разлика во значењето на дадени изрази, зборови, а понекогаш и на цели искази.

Библиографија

- Аризанковска, Л. (2007). *Од семантиката и синтаксата на дел од словенечкиот и македонскиот партикули*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Бужаровска, Е. и Митковска, Л. (2017). Апрехензивните говорни чинови во македонскиот јазик. *Македонски јазик*, LXVIII: 121-130.
- Кусевска, М. (2014). Улогата на *иа* како адверсативен дискурсен маркер. *Македонски јазик*, LXV: 253-264.
- Минова-Гуркова, Л. (1994). *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: РАДИНГ.
- Танушевска, Л. (2010). *Анализа на преводните текстови од полски на македонски јазик (од аспекти на теоријата на превод)*. Докторска дисертација. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Танушевска, Л. (2018). За неколку полски модуланти и за нивното значење во текстот на книжевниот превод. Во *Годишен зборник на Филолошкиот факултет* книга 43-44: 237-253. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Шокларова-Љоровска, Г. (2005). Значењето непосредна претходност во македонскиот, српскиот и полскиот јазик. *Научна дискусија*, 31: 439-446.
- Шокларова-Љоровска, Г. (1993). Кон полифункционалноста на некои сврзнички предикати во македонскиот и во полскиот јазик. *Научна дискусија*, 19: 115-124.
- Grochowski, M. (1986). *Polskie partykuły. Składnia, semantyka, leksykografia*. Wrocław: PAN/IJP, Ossolineum.
- Grochowski, M., Kisiel, A., Żabowska, M. (2014). *Słownik gniazdowy partykuł polskich*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Grochowski, M., Kisiel, A., Żabowska, M. (2018). Zasady opisu jednostek funkcyjnych w WSJP PAN. In *Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, 191-203. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Jodłowski, S. (1976). *Podstawy polskiej składni*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pawelec, A. (2000). Modułanty a przekład. In *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*, Wydanie I. 140-144. Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii Edukator.
- Topolińska, Z. (red.). (1984). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Извори

- Анджејевски, Ј. (1995). *Ајелација* (прев. П. Наковски). Скопје: Култура.
- Гомбровиќ, В. (2000). *Порнографија* (прев. Д. Геговски). Скопје: ЕИИ-СОФ.
- Колаковски, Л. (2002). *13 сказни од кралството Лајлонија за големи и мали и друѓи сказни* (прев. М. Качоровски). Скопје: НИК Лист.
- Лем, С. (1989). *Соларис* (прев. Г. Поповски). Скопје: Детска радост.
- Сташук, А. (2006). Патувајќи за Бабадаг. Во М. Миркуловска (уред.). *Сон за недофатливото месо* (Полонистичка преведувачка лабораторија при

- Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, под менторство на проф. д-р М. Миркуловска), 79-95. Скопје: Сојуз на студенти на Филолошки факултет.
- Токарчук, О. (2007). *Правек и друѓише времиња* (прев. Л. Танушевска). Скопје: Македонска реч.
- Хвин, С. (2006). Златниот пеликан. Во М. Миркуловска (уред.). *Сон за недофатливиото месиво* (Полонистичка преведувачка лабораторија при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, под менторство на проф. д-р М. Миркуловска), 55-78. Скопје: Сојуз на студенти на Филолошки факултет.
- Херлинг-Груѓински, Г. (2006). *Бела ноќ на љубовиња* (прев. Л. Танушевска). Скопје: Или-или.
- Шимборска, В. (1996). *Крај и ѝочейок* (преп. П. Наковски). Скопје: Детска радост.
- Шулц, Б. (2004). *Продавници со боја на цимей* (прев. Л. Танушевска). Скопје: Темплум.
- Andrzejewski, J. (1983). *Apelacja*. Warszawa: Czytelnik.
- Chwin, S. (2004). *Złoty pelikan*. Gdańsk: Tytuł.
- Gombrowicz, W. (1987). *Pornografia*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Herling-Grudziński, G. (1999). *Biała noc miłości*. Warszawa: Czytelnik.
- Kołąkowski, L. (1998). *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych oraz inne bajki*. Warszawa: Prószyński S-ka.
- Lem, S. (2006). *Solaris*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Schulz, B. (1991). *Sklepy cynamonowe*. Warszawa: Dom Wydawniczy Jota.
- Stasiuk, A. (2008). *Jadąc do Babadag*. Wołowiec: Czarne.
- Tokarczuk, O. (2000). *Prawiek i inne czasy*. Wałbrzych: Wydawnictwo Ruta.
- Szyborska, W. [Online] Available from: https://poezja.org/wz/Szyborska_Wislawa/29/Odkrycie [Accessed: 29.01.2019]
- Szyborska, W. [Online] Available from: <https://literatura.wywrota.pl/wiersz-klasyka/40541-wislawa-szyborskapsalm.html> [Accessed: 29.01.2019]
- Szyborska, W. [Online] Available from: <https://literatura.wywrota.pl/wiersz-klasyka/40491-wislawa-szyborskamonolog-dla-kasandry.html> [Accessed: 29.01.2019]